

Adattár tíz nap alatt – Új-Zéland első nyílt hozzáférésű adattárának megvalósítási tapasztalatai

Egyre több intézmény alakítja ki saját digitális adattárát vagy tervezi kialakítását. Nem kivétel ez alól az új-zélandi *Otago Egyetem* sem, amely 2005 novemberében indította el projektjét egy nyílt hozzáférésű digitális adattár építésére. Az adattár a <http://eprints.otago.ac.nz> címen érhető el.

A projekt előzménye

2005-ben született meg az új-zélandi kormány „Digitális Stratégiája” [1], amely szerint meg kell oldani, hogy Új-Zéland a világ élvonalába tartozzon az információtechnológia felhasználása szempontjából, különösen a kutatás-fejlesztés területén. Ezzel párhuzamosan az *Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár* a kutatás területén kiemelkedő szereplőkből munkacsoportot hozott létre. Feladatuk az új-zélandi tudományos eredmények publikálására szolgáló nemzeti adattár megvalósíthatóságának tanulmányozása volt, együttműködve a megfelelő új-zélandi intézményekkel.

Az Otago Egyetem éves publikációs listája egyfajta hozzáférést nyújt a tudományos eredményekhez, de a publikációk teljes szövegéhez nem. Az Otago Egyetem két vezető munkatársa 2005 májusában tanulmányutat tett az USA egyetemein. Beszámolójuk adta a végső lökést ahhoz, hogy 2005 novemberében elkezdődjön a projekt az *Otago Egyetem Üzleti Iskolájában*, amelyhez – többek között – az egyetemen belül az informatikai tárgyak oktatása is tartozik.

Adattár tíz nap alatt

A projekt a csapat megalakulásától számítva tíz napon belül sikeresen befejeződött. Ez a gyors és hatékony munka a minimális létszámú, de elkötelezett és lelkes egyetemi szakértői csapatnak köszönhető, valamint a felesleges megbeszélések elkerülésének.

Az adattár három különböző fázisban épült:

- technikai megvalósítás,
- tartalomgyűjtés,
- üzemeltetés.

A projekt felbecsülhetetlen segítséget kapott ingyenes tanácsok formájában a *Melbourne-i* és a *Tasmániai Egyetem* szakértőitől. A velük folytatott konzultációk után a nyílt forrású, elterjedt, alacsony költségű és jó támogatással rendelkező GNU EPrints adattárépítő szoftvert választották. Ennek az alkalmazásnak további előnye, hogy nem kényszerít technológiaválasztásra. A telepítés egyszerű, egyetlen lényeges probléma merült csak fel: a Mac OS X rendszerhez kevés a dokumentáció, szemben az elterjedtebb Linux-szal. A munka nagyobb részét inkább a webes felület megtervezése és elkészítése jelentette.

A projekt eszközkölsége elhanyagolható, mivel egy felesleges szervert használtak fel, ingyenes operációs rendszerrel (FreeBSD) és ingyenes adatbázis-kezelővel (MySQL). Technikai kérdésekben ezeknek az ingyenes szoftvereknek az önkéntes internetes közössége segített.

A tartalmak begyűjtése könnyű feladat volt. A gyűjtés önkéntes alapú volt, az Üzleti Iskola munkatársainak PDF-ben elérhető publikációira terjedt ki. A projekt nagy hírverést kapott az egyetemen, hamar népszerűvé vált, így az adattár tartalommal való feltöltése egyáltalán nem jelentett problémát.

Egy adattár gyors és hatásos üzembe helyezésének feltétele a megfelelő üzemeltetés. Az alábbi születtek.

- Szerzői jog: bonyolult kérdés, de sikerült egyszerű megoldást találni. Mivel a publikációk nagy része egyetemi és szabadon hozzáférhető, csak azoknak a dokumentumoknak a teljes szövegű elérhetőségét kellett korlátozni, amelyeknek bizonytalan volt a státusa. (A státus megváltozta-

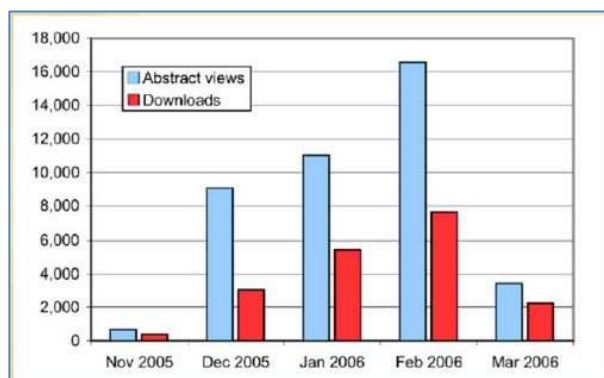
tása bármikor lehetséges.) A bizonytalan publikációk státuszának meghatározásában a SHERPA honlap [2] segített.

- Szabványok: az új-zélandi Digitális Stratégia céljának megfelelően az adattárak együttműködésének lehetőségét is figyelembe kellett venni. Ezért a tartalmak leírására a Dublin Core szabványok használata mellett döntöttek. Az egyetem könyvtári rendszere és az EPrints is támogatja a Dublin Core szabványokat, ezért használatuk az adattárban nem jelent problémát.
- Az adattár feltöltése: a tartalom betöltését az adattárba általában nem erre a feladatra felkészített szakemberek végzik (például a szerzők). Ezért rendkívül fontos a betöltési folyamat megfelelő dokumentálása, illetve ellenőrzése és végző jóváhagyása, amit az EPrints szoftverrel testre szabva lehet megvalósítani.
- Tartalmak gyűjtése: a kulcskérdés az, hogy legyen-e kötelező a publikációk adattárban való elhelyezése, vagy sem. Ha kötelező, akkor az adattár rekordszáma és mérete nagyon gyorsan növekszik, szemben az önkéntes adattárakkal (ezt igazolja a Queenslandi Egyetem adattárának önkéntes feltöltése és a Queenslandi Műszaki Egyetemen a kötelező feltöltés). Sok szerzőben azonban negatív érzéseket válthat ki, ha az adattár feltöltésére kötelezik őket.
- Gyűjtőkör - dokumentumtípus szerint: a kulcskérdések közé tartozik a begyűjtendő tartalmak típusa és a régebbi publikációk betöltése. A régebbi publikációk digitalizálása és a megfelelő formátum(ok)ra alakítása idő- és pénzigényes feladat. Rankin [3] szerint egy adattár annál értékesebb, minél több szerző publikációja található meg benne. A régebbi publikációk másolatai azonban a tanszékeken úgyis megtalálhatók, tehát beszerzésük nem feltétlenül jár az adattár látogatottságának növekedésével.
- Gyűjtőkör - forrás szerint: már a projekt kezdetén is folytak megbeszélések az egyetem, az információs szolgáltatások és az egyetemi könyvtár vezetőivel az adattár központivá tételéről, azaz hogy feltöltésébe az Üzleti Iskola mellett más egységeket is bevonjanak.

Az adattár jelene és jövője

- A 2006. március eleji statisztika szerint 80 országból összesen 18 744 letöltést végeztek az adattár 2005 novemberi indulása óta. A legnépszerűbb publikációt például 12 hét alatt 23 országból összesen 451-szer töltötték le.

A látogatók és letöltések számának követéséhez egy, a Tasmaniai Egyetemen kifejlesztett program továbbfejlesztett változatát használják. Az 1. ábra a 2005. novemberi indulástól mutatja a forgalmat.

1. ábra Az Otago Egyetem adattárának letöltési statisztikája 2005. november 17. és 2006. március 7. között.

Az adattár népszerűsége és váratlanul magas látogatottsági száma a következőkkel magyarázható:

- az adattár beharangozása az egyetemen és különböző honlapokon;
- az adattárban lévő publikációk két héten belül kereshetővé váltak a Google keresőjében, és megjelentek a találati listákon;
- az Otago Egyetem tudományos hírneve;
- a szerzők hírneve.

Az egyetem tervezi, hogy 2006 első negyedében megvizsgálják az adattár működésének hatásait. Ennek érdekében online kérdőívet készítenek a látogatóknak, és az egyetemi szerzők visszajelzéseit is figyelembe fogják venni. Az adattár hatása az egyetem munkatársaira máris érzékelhető: igyekeznek befejezni az elkezdett publikációikat, és kíváncsian figyelik a már közzétett publikációik letöltési adatait.

Irodalom

1. New Zealand Government: The Digital Strategy: Creating our Digital Future, www.digitalstrategy.govt.nz
2. SHERPA: <http://www.sherpa.ac.uk/>
3. Rankin, J.: Institutional Repositories for the Research Sector, Feasibility study. National Library of New Zealand, 2005 <http://wiki.tertiary.govt.nz/~InstitutionalRepositories/Main/ReportOfFindings>

TMT 55. évf. 2008. 3. sz.

STANGER, Nigel-McGREGOR, Graham: Hitting the ground running: Building New Zealand's first publicly available institutional repository, 2006.

(Somogyi Tamás)